

četku knjige: gdje je mjesto političkoj sociologiji u revolucionarnom obratu svijeta? Goati je svojom knjigom pokušao obraniti, ali ne i znanstveno opravdati, političku sociologiju. Njeno mjesto u revolucionarnom mijenjanju svijeta i nadalje ostaje otvoreno.

Biljana Kašić

*PRILOZI IZ NOVIJE I NAJNOVIJE POVIJESTI U VIII, IX
i X SVESKU »JADRANSKOG ZBORNIKA«*

»Jadranski zbornik« izdaju Povijesno društvo Istre — Pula i Povijesno društvo Rijeke — Rijeka (do VIII sveska — podružnice Povijesnog društva Hrvatske u Rijeci i Puli). Zbornik izlazi od 1956. godine, a svezak VIII/1970—1972, IX/1973—1975. i X/1976—1978, objavljeni su 1973, 1975. i 1978. godine. Urednički odbor u sva tri sveska čine: Vinko Antić, Miroslav Bertoša (u VIII i X svesku), Vjekoslav Bratulić (ujedno je glavni urednik), Ivan Cuculić, Branko Marušić (odgovorni je urednik za X svezak), Mario Mikolić (za VIII, a za IX je svezak odgovorni urednik), te Vesna Jurkić (tajnik redakcije) i Giovanni Radossi za IX i X svezak. Osmi svezak je za objavljivanje priredila Podružnica Povijesnog društva Hrvatske u Rijeci, a IX i X Povijesno društvo Istre — Pula u Puli.

Prema objavljenim člancima i prilogima, cjelokupna povijesno-arheološka tematika odnosi se na istarsko-primorsko-goransko geografsko područje. »Jadranski zbornik« objavljuje i najnovija istraživanja iz svih razdoblja povijesti toga kraja. Ali, najviše radova govori o novijim i najnovijim povijesnim događajima, odnosno o razdoblju XIX i prve polovice XX stoljeća.

U ova tri posljednja sveska Zbornika, dvadesetak objavljenih radova (nešto rasprava, nešto priloga) govori o povijesnim zbivanjima iz spomenutoga vremenskog razdoblja, razrađuje problematiku iz gospodarstva, politike, diplomacije, radničkog pokreta, NOB-a i kulture.

Osmi svezak »Jadranskog zbornika« izašao je iz tiska 1973. godine u Rijeci. U njemu se obrađuju četiri teme, koje pripadaju povijesti prve polovice XX stoljeća.

Vinko Antić u obliku rasprave objavljuje tekst »Komunistička partija Jugoslavije u borbi za oslobođenje Istre«. Kao što se vidi iz naslova, govori o KPJ, koja je u cijelosti obuhvatila nacionalno pitanje, odnosno uključila Hrvate i Slovence iz Istre u svoj nacionalni program i preuzela povijesnu ulogu u sjedinjenju Istre — kao ravnopravnog dijela jugoslavenske zajednice — Hrvatskoj. Tu je problematiku V. Antić iznio u tri dijela. U prvom dijelu, autor govori o teorijskoj razradi problema i to do 1924. godine, u drugom o povijesnom zadatku oslobođenja Istre, a u trećem i posljednjem o diplomatskoj borbi za međunarodno priznanje sjedinjenja Istre s jugoslavenskom zajednicom.

Rad Vjekoslava Bratulića jest — »Deklaracija zastupnika 'Jugoslavenske narodne stranke' u talijanskom parlamentu (21. VI 1921)«. Autor govori o

povijesnom značenju Deklaracije i razjašnjava kako je do nje došlo. Deklaracija se sastoji od tri izjave — prva govori o pravu korištenja materinjeg jezika i netalijanskih naroda u Italiji, posebno pri nastupima u parlamentu, druga izražava protest protiv talijanskog suvereniteta nad pokrajinama s hrvatskom i slovenskom većinom stanovništva, a treća govori o dužnostima, pravima i položaju Hrvata i Slovenaca u Kraljevini Italiji. Nadalje, autor zaključuje kako Hrvati i Slovenci, kao talijanski državljani, ističu načelo ravnopravnosti i pravo naroda na samoodređenje što je protest protiv rapallskog ugovora i izraz neminovnoga političkog, ali i etničkog sukoba.

Vlado Oštrić tiska rad — »Hrvatsko primorje, Gorski kotar, Rijeka i Istra u djelatnosti hrvatskih socijalista 1892—1902.« U prilogu je riječ o pojavnim oblicima radničkog pokreta u zapadnoj Hrvatskoj i o vezi sa Zagrebom. Taj je problem zahvaćen samo u vremenskom razdoblju od 1892. do 1902, tj. u razdoblju u kojem je konstituiran radnički pokret u Hrvatskoj i u vrijeme kad se pokreće zagrebački list *Sloboda*, koji je okupljao socijaliste. U Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju djelovali su pojedinci ili male skupine, koje su bile u vezi sa zagrebačkim krugom, dok je situacija u Rijeci i Sušaku bila drukčija. Tek na prijelazu stoljeća u Rijeci i Sušaku radnici se međusobno povezuju, a hrvatska skupina radnika uspostavlja vezu sa zagrebačkim socijalistima. Autor zaključuje da zagrebački socijalisti u Trstu i Istri samo kontaktiraju s talijanskim i slovenskim socijalistima, jer ih veže jugoslavenstvo i socijalistički internacionalizam.

Ante Delić piše o »Omladini Hrvatskog primorja 1941«. Riječ je o pojavi i razvoju omladinskog pokreta i SKOJ-a u Hrvatskom primorju i o akcijama koje su poduzimali napredni omladinci. U toku 1941. godine omasovile su se tadašnje skojevске organizacije, ali osnovane i nove. To je uvjetovalo osnivanje Rajonskog komiteta SKOJ-a, a na početku 1942. godine omladinski je pokret počeo otvorenu borbu protiv okupatora. Dakako, jačanju i izgrađivanju skojevaca u Hrvatskom primorju pridonijela je i pravilna politika KPJ.

Deveti svezak tiskan je pod nadzorom Povijesnog društva Istre iz Pule, a iz tiska je izašao 1975. godine. Taj je svezak »Jadranskog zbornika« posvećen 30. obljetnici oslobođenja zemlje i pobjede nad fašizmom. Za razliku od prethodnoga sveska, u tome je svesku građa koja govori o novijim povijesnim događajima obilnija i raznolikija, i po vremenskom opsegu i po tematskom. Dakako, i radova ima više.

Bogdan Krizman se javlja temom iz diplomatije o radu Vjekoslava Spinčića. Naslov je rada »Vjekoslav Spinčić na Pariškoj mirovnoj konferenciji 1919«. Rasprava ima pet dijelova: »Jadransko pitanje« u Parizu, Briga za zavičaj, Odlazak izaslanstva u Pariz, Spomenica izaslanstva iz okupiranih krajeva i Odlazak izaslanstva, a nadopunjena je i prilogima (I i II). Autor na temelju dnevnika Vjekoslava Spinčića objašnjava kako su tekli događaji na mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. o razgraničenju između Kraljevine Italije i Kraljevine SHS.

Bosiljka Janjatović i Petar Strčić zajednički objavljuju članak — »Značajke ekonomske krize i položaja radnika u Hrvatskom primorju 1929—1934. godine«. Autori proširuju i nadopunjuju novim podacima tu gospodarstvenu problematiku. Konstatiraju da se svjetska ekonomska kriza odmah ispoljila i u Hrvatskom primorju, te da je bila pojačana i režimom šestojanuarske diktature. Ta je kriza pogodila sve društvene slojeve, a posebno radničku klasu. Hrvatsko

je primorje već samo po sebi pasivan kraj, a svjetska kriza još više utječe na sve veću stagnaciju pojedinih privrednih grana. Autori zaključuju da se ona odrazila na više načina — od sloma novčarskih zavoda do porasta nezaposlenosti.

Mladen Plovanić donosi rad pod naslovom — »Prilog istraživanju ustaških i talijanskih represivnih mjera u Vinodolu 1941. godine«. Tu raspravu autor posvećuje uspomeni svojih najbližih prijatelja J. Kršula, J. Mršana i F. Antonića-Dogljača, koji su pali u narodnooslobodilačkoj borbi, i govori o sistematskoj i organiziranoj ustaško-okupacijskoj vlasti od 10. IV — 20. V 1941. godine u Vinodolskom kraju. Autor konstatira da je narod bio protiv ustaštva i da ustaše u savezništvu s Talijanima u pitanjima NOP-a nisu uvijek zajednički surađivali i djelovali. Narod u Vinodolskom kraju pomagao je ilegalnim organizacijama KPH i SKOJ-a, što ustaško-talijanske snage nisu mogle razumjeti, jer nisu shvaćale društveno-političku stvarnost. U tijeku 1941. godine ustaško-talijanska politika bila je usmjerena protiv najnaprednijih snaga antifašističkog pokreta, te je intenzitet represivnih mjera rastao s jačanjem oslobodilačke borbe — zaključuje M. Plovanić.

Mario Mikolić javlja se s dva članka i to: »Neka pitanja iz odnosa ZAVNOH-a prema Istri, rujna 1943 — svibanj 1944.« i »Partijska savjetovanja u Istri u prosincu 1943. godine«. Oba su članka prilozi razmatranju događaja iz NOB-a i o pitanjima izgradnje političke vlasti na području Istre.

U prvom članku, koji je podijeljen na dva dijela (Odnos ZAVNOH-a prema Istri do donošenja odluke o sjedinjenju i vrijeme do III zasjedanja ZAVNOH-a te vrijeme do oslobođenja), govori se o tome kako je istarsko stanovništvo, i to hrvatsko, prihvatilo NOP, diglo ustanak i oslobodilo Istru. U novonastalim uvjetima Okružni NOO bio je najviši oblik vlasti u Istri koji je 13. rujna 1943. donio odluku o sjedinjenju Istre s Hrvatskom. Potom i ZAVNOH, sedam dana kasnije (20. rujna 1943), također donosi Odluku o sjedinjenju. Izgradnju narodnooslobodilačke vlasti u Istri, kako navodi autor, nadzirao je ZAVNOH, koji je davao smjernice i upute za konkretna rješenja.

U drugoj raspravi M. Mikolić razjašnjava specifični položaj Istre u NOB i uvjete daljnjeg razvoja ustanka. Budući da je političko pitanje bilo vrlo složeno, u Istri je došlo do Prvog partijskog savjetovanja, 10. XII 1943, u Brgradu, gdje su donijete nove smjernice o jačanju i razvijanju KPH. Potom dolazi i do Drugog partijskog savjetovanja u Račicama, 25. XII 1943, što je ujedno bila Prva izborna konferencija KPH za Istru.

Petar Strčić objavljuje članak — »ZAVNOH i gospodarske prilike u Hrvatskom primorju u prvoj polovici 1944. godine«. Rad je posvećen prikazivanju teških ekonomskih prilika u prvoj polovici 1944. u Hrvatskom primorju. Te godine, spomenuto je područje zadesila jaka zima, a i neprestani udari neprijatelja izazvali su nestašicu hrane, pa se radi otklanjanja teškoće morao angažirati ZAVNOH i njegov Ekonomski odjel. Ali ni ta kriza nije usporila razvoj NOR-a i socijalističke revolucije i borba se nastavila.

U rubrici povijesnih priloga, Davor Mandić piše o temi iz kulture — »Scensko-muzički rad u NOP-u Istre«. Prilog je zanimljiv stoga što osvjetljava kulturni rad i kulturnu djelatnost u vrijeme NOP-a. D. Mandić govori o diletantskoj grupi, koja se razvija i pretvara u kazališnu grupu, te o njezinom radu i oblicima njenog djelovanja.

Vlado Oštrić objavljuje dva priloga: »Napomene o historiografiji jugoslavensko-talijanskih odnosa poslije drugoga svjetskog rata« i »Novija literatura o Josipu Smodlaku«.

U prvom autor govori o literaturi u vezi s naslovljenom problematikom, koja je vrlo raznolika, a njegov je interes usmjeren prema znanstveno-povijesnoj literaturi i povijesnoj publicistici. U drugom osvrtu riječ je o svestranoj ličnosti Josipa Smodlake i literaturi koja govori o tom političaru. V. Oštrić se posebno osvrće na rad Koste Milutinovića, koji je objavio nekoliko posebnih radova o Josipu Smodlaku, te o ostalim autorima (Ivo Perić, Stjepo Obad...).

I X svezak »Jadranskog zbornika« pripremila je Povijesno društvo Istre u Puli. Zbornik je iz štampe izašao 1978. godine u 35. obljetnici sjedinjenja Istre s Hrvatskom i Jugoslavijom (1943–1978). Zbornik obiluje raspravama i prilogima s tematikom iz novije povijesti, a javlja se i veći broj autora koji govore o događajima iz XIX st. i prve polovice XX stoljeća.

Ivan Cuculić — »Partizanski slobodan teritorij u Gorskom kotaru 1942. godine (Neke osobitosti i značajke stvaranja i obrane teritorije)«. To je raspravni tekst u kome se govori o slobodnom teritoriju u Gorskom kotaru 1942. godine, koji je bio baza i uporište snaga narodnooslobodilačkog pokreta na tom području. Autor se kritički osvrće na taj problem, pa govori i o uočenim greškama i slabostima, koje su bile savladane i kasnije utjecale na uspješnije provođenje zadataka oslobodilačke borbe.

Rasprava Radula Butorovića ima ovaj naslov: »Značaj i rezultati manevra jedinica 4. armije u borbama od Like do Soče«. U napisu je riječ o ličko-primorskoj i riječko-tršćanskoj operaciji u završnici narodnooslobodilačkog rata. R. Butorović je tematiku članka izložio u tri dijela. Prvo je ukazao na opću vojnu i političku situaciju u svijetu i u nas na početku godine 1945, zatim govori o formiranju i zadacima 4. armije, a na kraju je obrazložio riječko-tršćansku operaciju. Autor objašnjava strateško-taktičku situaciju, odnosno kako je 4. armija imala zadatak da izbije na rijeku Soču prije savezničkih snaga, pa je radi toga došlo do smjelijeg manevra na krilima zaobilaznja vojne situacije oko Rijeke. Politički ciljevi nisu se mogli, dakako, ostvariti bez pobjede na bojištu, pa »to čini dijalektičku povezanost i jedinstvo ciljeva i sredstava u ovoj velikoj operaciji« — zaključuje R. Butorović.

Davor Mandić objavljuje raspravu »Partizanski tisak u Istri 1944. godine (»Porečki vjesnik«)«. Problematika članka odnosi se na želju i htijenje istarskog življa za vlastitim partizanskim tiskom. Rasprava se sastoji od nekoliko dijelova: — Začeci i pojava partizanskog tiska, Prvi broj »Porečkog vjesnika« — analiza sadržaja, Osvrt na ostale brojeve »Porečkog vjesnika« i Tehnički podaci o »Porečkom vjesniku«. Na kraju, autor zaključuje da je »Porečki vjesnik« bio angažirano glasilo, glasilo koje osim političkih pitanja nastoji ukazati i na kulturno-prosvjetna, ekonomska i ostala pitanja.

Članak Mire Kolar-Dimitrijević — »Ekonomsko-politički sukob grada Raba i susjednih sela pred drugi svjetski rat« — govori o pokušaju otcjepljenja grada Raba od njegova prirodnog seoskog zaleđa 40-ih godina XX stoljeća. Sukob je izbio 1936. godine, kad je u općinsku upravu ušlo trideset seljaka, koji su sva raspoloživa sredstva usmjerili na poboljšanje prilika na selu. Kako je sukob trajao nekoliko godina, njegove su se posljedice pojavile u ekonomsko-političkim prilikama Raba. No, kasnije ponovo se pojavljuje suradnja selo-

-grad (1939/40). Kako zaključuje autorica M. K. Dimitrijević, to pokazuje nužnost ekonomsko-političkog integriteta sela i grada.

U rubrici povijesni i arheološki prilozi Mihael Sobolevski objavljuje članak — »Prilog građi o Komunističkoj partiji Rijeke, Sekciji treće internacionale«. O osnivanju i radu KP Rijeke, kao Sekciji treće internacionale, kako navodi pisac teksta, dokumentacija je vrlo oskudna. Postoji objavljena građa i sjećanja o toj problematici, ali to nije dostatan materijal za svestraniji pristup i osvjetljavanje toga pitanja. Stoga autor objavljuje još jedan dokument — proglas KP Rijeke »Proletarijatu Slobodnog Grada Rijeke« — kao prilog za što bolji pristup obradi te teme.

U istoj je rubrici rad Givannija Radossija pod naslovom: »Osnutak i odjeci utemeljenja Talijanske unije za Istru i Rijeku, srpanj 1944 — svibanj 1945«. G. Radossi ističe nužnost osnivanja posebne političke organizacije radi mobilizacije talijanskog stanovništva Istre i Rijeke. Zatim govori o osnutku Talijanske unije za Istru i Rijeku, zadacima i programu, koji donosi list *Il nostro giornale*. Pisac ističe kako je ta organizacija imala isti program kao i Jedinствена fronta, te zastupala bratstvo i jedinstvo na principima samoodređenja naroda i narodnosti. Posebno je značajna po tome što je uspjela mobilizirati široke talijanske mase za borbu protiv fašizma.

Može se reći da rasprave, članci i prilozi u posljednja tri sveska Zbornika svojim sadržajem obogaćuju našu historiografiju. Osim toga, originalnim radovima i objavljivanjem najnovijih rezultata istraživanja povijesnih znanstvenih radnika, Zbornik upotpunjuje prazninu, posebno u ediranju radova iz novije i najnovije povijesti za područje Rijeke, Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara.

Uz to, trud uredničkog odbora časopisa ogleda se i u vrlo dobroj opremljenosti tekstova slikovnim i fotografskim materijalom, naročito u posljednja dva sveska.

Vesna Munić

ZBORNİK ZA HISTORIЈU ŠKOLSTVA I PROSVЈETE, XI,
Zagreb 1977.

Ostajući vjeran svojim tradicijama, i broj XI Zbornika, uz suvremene probleme, objelodanjuje radove s područja povijesti jugoslavenskog školstva. Sveučilišni profesor Fakulteta političkih nauka u Beogradu Dragutin Franković, u studiji o društveno-političkom i pedagoškom značaju naprednog pokreta prosvjetnih radnika u Hrvatskoj između dva rata, raščlanjuje rad Hrvatske učiteljske zadruge »Ivan Filipović«, koja je od 1937. do 1939. imala važnu i značajnu ulogu. Njeni su članovi napose posvetili pažnju ispitivanju »prilika u kojima žive i odgajaju se djeca« i na tome je polju zadruga imala velikog uspjeha, pa je autor s pravom naglasio da će njen primjer ostati »kao putokaz novim generacijama prosvjetnih radnika u njihovom radu na razvijanju takvih uvjeta u slobodi i miru, u samoupravnom socijalističkom društvu koje izgrađujemo«.